

חידון לימי קורונה

התשובות

1. איך אומרים וירוס בעברית?

א. נגיף

ב. נגיף

ג. חיידק

ד. כל האפשרויות תקניות

המילה נגיף תמורת וירוס חודשה בהשראת המילה "מַגֵּפָה" (מן השורש נג"ף) המוזכרת לא מעט בתנ"ך במשמעות של מחלה המפילה חללים רבים. על פי החלטת האקדמיה יש להגות נגיף – בשווא ולא בקמץ. נגיף כמו נְחִיר, רְכִיב, שְׁרִיר – מילים השקולות במשקל פֻעֵל, ונהגות בשווא.

2. מהו השם העברי של "קורונה"?

א. "פְּתֻרָת" בגלל צורת הנגיף הדומה לכתר

ב. "הנגיף הסיני" בגלל מקור ההתפרצות

ג. "בידודון" בגלל התוצאות של התפרצות הנגיף

ד. אין לנגיף קורונה שם עברי

נגיפי קורונה הם משפחה גדולה של נגיפים שקיבלו את שמם בשל צורתם כשמתבוננים בהם במיקרוסקופ: צורת כתר או בלטינית קורונה. אל האקדמיה ללשון העברית הגיעו הצעות מהציבור לקבוע שם עברי לנגיף דוגמת פְּתֻרָת וקְרָנֶת – אך הגישה הרווחת היא לא לתת שמות עבריים לכל מיני החיידקים והנגיפים. נציין גם שקורונה הוא מותג בירה נפוץ, והאקדמיה לא מתרגמת שמות מותגים. 😊

3. "אל תתנשק שמא תידבק" או "אל תתנשק שמא תידבק"? בדגש בב' או בלי דגש?

א. תידבק

ב. תידבק

ג. אפשר גם וגם

ד. נקבה: היא תידבק, בזכר: אתה תידבק

הפועל להידבק הוא בבניין נפעל – ולכן אין סיבה לדגש בבי"ת (בצורות עבר והווה הדגש בבי"ת הוא דגש קל: נִדְבַק, נִדְבְּקָתִי, נִדְבְּקִים). יש לומר: 'אל תתנשק שמא תידבק', אם לא תישמרו תידבקו בשפעת' וגם 'סכנת הדבקות'.
מן השורש דב"ק יש פועל גם בבניין התפעל, ובו היב דגושה בדגש חזק של הבניין: הִדְבַק לצד הִתְדַבַּק. פועל זה משמש לציון המחלה שדרכה לעבור מאדם לאדם: מחלה מִדְבְּקָת (בלי ניקוד: מידבקת, ולא מִדְבְּקָת).

4. מה החלופה העברית למילה "פניקה"?

- א. לחצנות
- ב. תִּבְהָלָה
- ג. מִפְחָדָה
- ד. התחרדות

המילה תִּבְהָלָה נקבעה תמורת פניקה, פחד התוקף המונים, לעיתים ללא סיבה של ממש ולעיתים בעקבות דבר מה מזעזע. מקור המילה הלועזית בשם האל היווני הקדום Pan – אל היערות והשדות, שהיה אחראי לקולות מסתוריים שגרמו לפחד מידבק. המילה תִּבְהָלָה שקולה במשקל המילים תִּבְעָרָה, תִּדְהָמָה. בעבר הוצע להסתפק במילה בְּהָלָה למשמעות זו. נקווה כולנו שגם התבהלה הנוכחית תוכל לחלוף בקרוב!

5. בלשון התנ"ך קראו לזה "אָפֶר". היום אנחנו קוראים לזה:

- א. חיסון
- ב. נוזל לחיטוי ידיים
- ג. מסכה
- ד. מנגל

אָפֶר היא כיסוי לעיניים: "וַיִּתְחַפֵּשׂ בְּאָפֶר עַל עֵינָיו" (מלכים א כ, לח). מִסְכָּה מן השורש נס"ך מקורה בתנ"ך, אבל שם המשמעות שלה אחרת לגמרי: תבנית יצוקה ממתכת, מילה נרדפת לפסל, למשל "עָגַל מִסְכָּה" מסיפור חטא העגל.

6. מהו אֶפְחוֹת?

- א. הצורה התקנית שבה יש לקרוא לפעולת החשבון ההפוכה מחיבור.
- ב. הגדלת כמות הבדיקות למחלה מסוימת כדי להפחית את מספר הנדבקים.
- ג. כלל הפעולות שנקטות כדי להפחית ולמתן תוצאות שליליות של אירוע או מצב קשה.
- ד. דילול של כמות, לדוגמה: דילול כמות האלכוהול באלכוג'ל או דילול כמות הנגיפים המוחלשים בחיסון.

אֶפְחוֹת הוא כלל הפעולות שנקטות כדי להפחית ולמתן תוצאות שליליות של אירוע או מצב קשה, ובהקשר של התפשטות מחלה – הפעולות שנקטות כדי להאט ולמתן את התפשטותה. תכליתן של פעולות אלו הוא לשפר את הסיכוי לתת מענה לחולים וכן "למשוך זמן" בתקווה שיימצא חיסון וישתפר הידע על אודות המחלה ודרכי ריפוייה. המונח אֶפְחוֹת תמורת מִיטִיגַצְיָה (mitigation) נקבע במונחי חירום שאושרו באקדמיה בשנת תשס"ז (2007). כולנו תקווה שאכן צעדי האפחות הננקטים בישראל יקרבו אותנו אל סיום המשבר.

7. חשבון בלשון: איך אומרים אַקספּוֹנֶנְצְיָאָלִי בעברית?

א. מעריכי

ב. ליניארי

ג. בזקי

ד. מדוד

המומחים מסבירים שמחלות מידבקות מתפשטות באופן אַקספּוֹנֶנְצְיָאָלִי ובעברית באופן מעריכי. בהעלאת חזקה מַעְרִיךְ, ובלועזית אַקספּוֹנֶנְט, מציין את מספר הפעמים שיש להכפיל את המספר בעצמו. לדוגמה 3 הוא המעריך בתרגיל 2³. כאשר מעלים מספר בחזקה, בכל פעם המספר שהתקבל בהכפלה הקודמת מוכפל בעצמו – וכך בכל הכפלה והכפלה נוצר מספר גדול בהרבה מקודמו. מכאן שגידול מעריכי הוא גידול מהיר מאוד.

8. איך יש לומר – רוחצים ידיים או שוטפים ידיים?

א. את הידיים שוטפים. רחיצה משמשת לשטיפת כל הגוף.

ב. את הידיים (ואת כל הגוף) רוחצים. שטיפה היא לכל דבר אחר שאינו קשור לגוף

האדם – כלים, מכוניות, רצפה וכו'.

ג. בסבון – שטיפה, ללא סבון – רחצה.

ד. אפשר גם וגם.

בהחלט אפשר גם וגם. העיקר שתשטפו. או תרחצו. שני הפעלים משמשים כבר במקרא בהקשר של ניקיון: "וַיִּדְאוּ לֹא שֹׁטֵף בְּמַיִם וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרַחַץ בְּמַיִם" (ויקרא טו, יא). 'רחץ' נפוץ יותר, ו'שטף' משמש במשמעות זו מעט (משמעו העיקרי הוא זרימת מים). בימינו הפועל 'שטף' מציין גם את הפעולה הכללית וגם את השלב האחרון בניקוי – שטיפה במים להסרת הסבון.

9. רגע רגע, בוא נשכח קצת מענייני הקורונה. איך אומרים אסקפיזם בעברית?

א. חוֹצְנוֹת

ב. בּוֹרְחָנוֹת

ג. מְלֻטְנוֹת

ד. נְחָלְצוֹת

בורחנות היא נטייה לברוח מן המציאות ומשגרת החיים בעזרת שקיעה בדמיונות, בידור ובילוי. המילה בּוֹרְחָנוֹת שקולה במשקל המילים סוֹבְלָנוֹת, תוֹקְפָנוֹת. שמות התואר הם בּוֹרְחָן (אסקפיסט) ובוֹרְחָנִי (אסקפיסטי), בדומה לסובלן, תוקפן, סובלני, תוקפני.

10. איך אומרים טישו בעברית?

א. מגבון; סוג הנייר שממנו עשוי המגבון הוא "מלמלית".

ב. ממחטה (וכאשר היא לחה: מגבון).

- ג. מטפחת אף חד־פעמית, או בראשי תיבות מאח"ף.
ד. נייר תועלת, במקום נייר טואלט.

ממחטה היא מטפחת לקינוח האף, מגבון הוא ממחטה מנייר רך וסופג לניגוב ולניקוי (באנגלית cleansing tissue). לסוג הנייר שהמגבון עשוי ממנו נקבעה החלופה מְלֻמְלֵית : נייר רך ועדין כעין המְלֻמְלָה (באנגלית tissue paper).

11. אלכוה'ל הוא הלחם של אלכוהול וג'ל. אלכוהול בעברית הוא כוהל. אך מה מקור המילה?

- א. כוהל הוא הלחם של "כל" ו"מוהל", שכן ניתן לערבב את האלכוהול בכל דבר כמעט.
ב. כוהל היא המילה הלטינית לשיכור, ולכן חומר זה נקרא כך.

ג. מקור המילה אלכוהול בשפה הערבית.

- ד. שתיית משקאות כוהליים נעשית לרוב בקבוצות או בקהל רב, ומכאן : כוהל.

המילה אלכוהול מקורה במילה הערבית אֶלְכֹּהֶל (הרכיב אֶל הוא תווית היידוע הערבית). משמעותה המקורית של המילה היא חומר צביעה או משחה לעיניים (השוו קָחַל – או לפי מסורת טובה יותר כְּחַל – בעברית). בעקבות ההשפעה הערבית על אירופה בימי הביניים התגלגלה המילה ללטינית בצורה 'אלכוהול', ולצד שימושה במשמע אבקה לעיניים קיבלה משמעויות נוספות ובהן תמצית המתקבלת מזיקוק ובעיקר אתנול המצוי במשקאות חריפים.

12. מתגעגעים לשפעת הרגילה והמוכרת? מי חידש את המילה שפעת?

- א. המילה מופיעה כבר בתנ"ך כשם מחלה
ב. חיים נחמן ביאליק
ג. אליעזר בריהודה
ד. ועדת הרפואה של האקדמיה

בעבר קראו למחלה הזאת גְרִיפָה על פי שמה בצרפתית. אך כבר בשנת תרנ"ג (1893) הציע בריהודה בעיתונו "הצבי" את החלופה שפעת. בריהודה מסביר שחידש את המילה "על פי משקל שמות המחלה" תמורת המילה הלועזית 'אינפלואינצה' (influenza, שמקורה באיטלקית. שם המחלה 'שפעת' קשור ל'השפעה' בהשפעת השם הלועזי.

13. לשאוף, לנשוף ולנשום – מה משמעותו של כל אחד מהפעלים?

א. שאף – שאב אוויר לריאות; נשף – הוציא אוויר מן הריאות; נשם – שאב אוויר

לריאות ואז הוציא אותו.

- ב. שאף – שאב אוויר לריאות; נשף ונשם – הוציא אוויר מהריאות.
ג. אפשר להשתמש בכל אחד מהפעלים לתיאור שאיבת אוויר או הוצאתו. תלוי בהקשר.
ד. שאף – הוציא אוויר מהריאות; נשף – הכניס אוויר לריאות; נשם – שאב אוויר לריאות ואז הוציא.

שאיפה ונשיפה הם החלקים של פעולת הנשימה. שאיפה היא הכנסת האוויר, ונשיפה היא הוצאתו. הפועל שאף קרוב לפועל שאב, ונתייחד לשאיבה של אוויר לריאות. בכל הפעלים שאף, נשף, נשם יש גם תצליל (אונומטופאה) של הפעולה עצמה.

14. מה עושים בנידוד? בינג'! או בעברית:

א. רצפייה (הלחם של רצופה וצפייה)

ב. צפיית אל־פסק

ג. צפופה (מן צפייה בצפיפות)

ד. צפיית רצף

הצירוף צפיית רצף הוא המונח שנקבע תמורת בינג' – צפייה בפרקי סדרת טלוויזיה ברצף בלי להמתין לשידורים בתדירות שנקבעה בלוח השידורים.

15. איך אומרים סולידריות בעברית?

א. אחאות

ב. אחווה

ג. הזדהות

ד. זולתנות

המונח שנקבע להזדהות עם אחרים – בעיקר בעת צרה או במאבק – הוא "אחווה". יש המשתמשים גם במילה לכידות לעניין זה. המילה זולתנות נקבעה תמורת אלטרואיזם.

16. על פי ההנחיות יש להשתעל אל המרפק. איך נקרא החלק הפנימי של המרפק?

א. פְּנִימְרֶפֶק

ב. גומץ

ג. מרפס

ד. שקערורית

החלק הפנימי של המרפק ביד נקרא גומץ (בניקוד: גֻּמָּץ). גומץ הוא גם החלק הפנימי של הברך. (אם אתם מצליחים להשתעל לתוך גומץ הברך, כל הכבוד לכם!)

גומץ במקור הוא גומה או בור, ככתוב: "חֲפֵר גוּמָץ בּוֹ יְפוֹל" (קהלת י, ח). למילה זו מקבילות בכמה מניבי הארמית